4
Pracovní listy

4.3 Rasa a rasismus

4.3.1 Romští uprchlíci na hlaváku

Přečtěte si níže uvedený text metodou podvojného deníku. Rozdělte prázdný papír na dvě části. Do první zapište informace a myšlenky z textu, které vás zaujaly, nebo ke kterým máte otázky či komentáře. Na druhou polovinu papíru si zapište své komentáře, poznámky nebo otázky ke konkrétním úryvkům textu. Dohledejte další informace ke zmiňovanému případu, jako jsou zprávy, články nebo rozhovory v médiích.

Takzvaná humanitární krize na hlavním nádraží v Praze odkazuje k selhání státu v zajištění adekvátního ubytování převážně romským ženám a dětem prchajícím z Ukrajiny před ruskou agresí v první polovině roku 2022. V důsledku toho se jich až několik set denně zdržovalo během dubna a května v budově hlavního nádraží v Praze, kde nocovali v provizorních podmínkách — někteří na zemi — a neměli zajištěno dostatečné hygienické zázemí a stravování.

Ke shromáždění romských Ukrajinců na hlavním nádraží vedly podle informací z médií především tyto důvody:

① anezajištění ubytování těm, kteří až 10 dní čekali na vyřízení žádosti o udělení dočasné ochrany,

② prověřování, zda žadatelé o udělení dočasné ochrany skutečně vstoupili do schengenského prostoru z Ukrajiny, což byla podmínka pro podání žádosti o udělení dočasné ochrany — toto prověřování se podle svědectví soustřeďovalo jen na ty, kteří byli prověřovateli vnímáni jako Romové,

③ neposkytnutí náhradního ubytování v případě těch uprchlíků, kteří odešli ze státem přiděleného ubytování, např. z mimopražských detenčních zařízení, z důvodu obav o vlastní bezpečnost,

④ držení tzv. dvojího občanství, pro které český stát odmítal udělit dočasnou ochranu těm žadatelům z Ukrajiny, kteří byli současně občany některé jiné země Evropské unie s odůvodněním, že pomoc mají hledat nikoli v Česku, ale právě v této zemi.

Zkušenosti romských a neromských Ukrajinců ilustrují, jakými způsoby se kategorie „rasy“ nadále podílí na nerovném uspořádávání vztahů mezi různými společenskými skupinami — v tom, kdo má jaké šance a jaké možnosti uspokojovat své potřeby a naplňovat své ambice. Zatímco bílí Ukrajinci byli převážně dobře přijímáni, u těch nebílých převažoval spíše nezájem o jejich problémy, až odpor vůči jejich přítomnosti na českém území.

Pro porozumění selhání státu v zajištění stejného zacházení je důležitý širší politický a společenský kontext.

Různé formy nepřátelství vůči romským uprchlíkům se v různých podobách objevovaly už od března 2022. V médiích byly zmiňovány případy dobrovolníků odmítajících pomoci romským Ukrajincům na slovensko-ukrajinských hranicích, diskriminace při hledání ubytování nebo ve veřejné dopravě či fyzická napadení. Ačkoliv se s těmito jedinci nikdy nesetkali, chovali se k nim nepřátelsky na základě obrazu, který si o nich vytvořili v rámci socializace v české společnosti, a který je poznamenán protiromskými předsudky a stereotypy.

Vláda na nedostupnost bydlení pro romské Ukrajince záhy reagovala vytvořením programu pomoci zvlášť zranitelným osobám a skupinám osob z důvodu odlišného sociokulturního prostředí vstoupivším na území České republiky v souvislosti s bezpečnostní situací na Ukrajině.

Snaha o zajištění bydlení, realizovaná Ministerstvem vnitra a Správou uprchlických zařízení, narážela na odpor některých regionálních politiků a části veřejnosti. Podle svých slov se obávali, že nově příchozí nějak starousedlíkům ublíží. Případně se hájili tím, že svých problémů už mají dost, a lokality vybrané k umístění uprchlíků jsou k sociálnímu začlenění nevhodné. Část politiků pak přímo zpochybňovala, že se jedná o „pravé" uprchlíky, s poukazem na jejich údajnou „sociální turistiku". Tím měli na mysli, že do Česka přišli především proto, aby čerpali humanitární dávku ve výši 5 000 Kč.

Stát systematicky nezjišťoval, proč a odkud přesně Ukrajinci přijíždějí, jestli v Česku zůstávají nebo co s poskytnutou pomocí dělají. Tak se začalo dít teprve se zaregistrováním většího množství Romů mezi uprchlíky. V tu chvíli byly aktivovány letité protiromské předsudky, spočívající mimo jiné na stereotypu Romů coby vychytralých podvodníků obohacujících se na bílé většině. V posledních desetiletích se tento stereotyp promítl do tvrzení o údajném „zneužívání sociálních dávek".

Tento stereotyp, a na něm spočívající předsudky, nakonec nejspíš stály za rozhodnutím vlády i opozice přijmout novelu zákona upravujícího pomoc ukrajinským uprchlíkům, která tuto pomoc omezila, a to včetně zrušení humanitární dávky. Jinými slovy, obviňování Romů ze „sociální turistiky" nakonec znamenalo omezení pomoci všem uprchlíkům z Ukrajiny.

Samotnou krizi na pražském hlavním nádraží se nepodařilo uspokojivě vyřešit. Nepomohlo k tomu ani zřízení stanového tábora, které bylo ostatně motivováno především nabídnutím ubytování pro ty uprchlíky, kteří již vstoupili do systému pomoci — takových však na nádraží byla menšina. Mimochodem, se scénářem budování stanových táborů počítala vládní strategie až od mnohem většího počtu příchozích, než jaký v té době byl. Počet prchajících romských Ukrajinců byl přitom odhadován na max. 2 000 osob. Přesto stát nezvládl těmto lidem vhodné ubytování zajistit.

Neméně zajímavý osud měl politiky a médii často tematizovaný příběh o tom, že příčina krize na pražském hlavním nádraží tkví především v problému dvojího občanství. Dobrovolníci přítomní na hlavním nádraží již v té době upozorňovali, že důvody jsou mnohem širší (viz výše). Šetření PAQ Research pak ukázalo, že dvojím občanstvím disponovala jen velmi malá část dotázaných romských Ukrajinců.

Krizi ukončilo až rozhodnutí omezit na nádraží poskytované sociální služby. Část uprchlíků putovala do stanového tábora, ostatní odjeli pryč, a to buď dál na západ, anebo se vrátili na Ukrajinu, případně do jiných středovýchodních zemí Evropské unie.

V případě ne/přijímání romských Ukrajinců nedošlo k eskalaci konfliktu a společenské polarizaci, jaké jsme byli svědky například v šátkové aféře. Přesto k určité politické mobilizaci docházelo. Týkalo se to nejen již zmíněného sporu státních orgánů s krajskou a obecní politickou reprezentací o umístění romských uprchlíků na jejich území. Ke kritice se připojil také předseda SPD Tomio Okamura, který se snažil romské Ukrajince rámovat jako „nepřizpůsobivé migranty" v rámci projednávání zákona „Lex Ukrajina II". Ten nakonec jeho poslanci podpořili, protože podle Okamury zaváděl lepší úpravu, než jaká byla do té doby. Dosavadní stav shrnul tak, že vláda vytvořila „nejlepší migrační bankomat v Evropě za peníze občanů". Okamurova argumentace znatelně navazovala na dřívější útočení na Romy a uprchlíky ze Sýrie, Afghánistánu a dalších zemí.

Zároveň se konaly demonstrace proti nečinnosti státu v odstranění diskriminace romských Ukrajinců, a dokonce bylo podáno trestní oznámení na ministra vnitra pro nepřekažení trestného činu a zbavení osobní svobody. Vládu pro diskriminování romských uprchlíků z Ukrajiny kritizovala také komisařka Rady Evropy pro lidská práva Dunja Mijatović.